

UITHUIZEN – DIONYSIUS-KERK

Al rond het jaar 1000 was er sprake van een nederzetting die naar zijn ligging 'Uthusen' werd genoemd ('de uiterste huizen'). Het oudste deel van de huidige kerk is de onderbouw van de toren, die al vóór 1200 werd opgetrokken uit baksteen en hergebruikte tufsteen. Het laatromaanse schip kwam tot stand tussen 1225 en 1250. Van de uitwendige versiering bleven enkele smalle nissen met siermetselwerk bewaard. In de eerste helft 15^e eeuw werd een laatgotisch koor aangebouwd, bestaande uit een smalle travee en een driezijdige sluiting. In de 16^e eeuw werd aan de noordzijde een koorkapel opgetrokken, en rond 1680 werd de toren verhoogd. N.a.v. de bevolkingstoename werd in 1794 een noordbeuk toegevoegd, die werd gedekt met gotiserende kruisgewelven. In hetzelfde jaar kregen de vensters hun huidige spitsboogvorm en werd de zuidmuur gestut met zware steunberen. In 2010 nam de Stichting Oude Groninger Kerken de kerk over.

Interieur

Bij binnenkomst vallen de stenen gewelven het eerst op: koepelgewelven met de typerende lage muraalbogen, en kruisribgewelven in zijbeuk en koor. De ronde gewelfribben van de derde travee komen samen in een rozet. Fraai is de vermoedelijk uit de 15^e eeuw stammende beschildering van het koorgewelf: aan de oostzijde de 'Wedergeboorte van Christus op de regenboog, geflankeerd door engelen'. In het koor werden tijdens de restauratie van 1972-77 middeleeuwse gewelfschilderingen blootgelegd. De oudste, een voorstelling van de heilige Catharina met haar rad op de zuidmuur, dateert van rond 1300. In de rechthoekige koortravee zijn de zondeval (Adam en Eva bij de boom), een pelikaan (symbool voor het offer van Christus), een hakkende man met een winkelhaak en een opgejaagd hert te zien, evenals de apostel Jacobus de Meerdere met een pelgrimshoed. Lange tijd is gedacht dat hij de schutspatroon van de kerk was, maar nader onderzoek wees uit dat deze rol werd vervuld door de heilige Dionysius.

Inrichting

Met de Reformatie maakten de heiligen plaats voor adellijke beschermheren. Nadat Mello Alberda in 1682 de Menkemaborg had verworven, liet hij vanaf de kansel weten dat hij in het bezit was van alle rechten die aan de borgheer toebehoorden, 'gelijck mede alle de gestoelten op en bij het choor en in de kercke'. In 1703 gaf hij schrijnwerker Allert Meijer en houtsnijder Jan de Rijk opdracht tot het oprichten van 'een ofschutsel met een gestoelte dar boven' dat 'dwars voort choor' kwam te staan. Deze verhoogde herenbank doet behalve door zijn plaats, ook door zijn vorm denken aan een middeleeuws doksaal (zie Holwierde). Op de huif boven de bank prijken de wapens Alberda-Van Berum-Tamminga-Ubbena. In de onderbouw zitten panelen met open lofwerk aan weerszijden van de doorgang naar het koor. Daarin staat een 19^e-eeuwse niervormige avondmaalstafel met bijpassende banken. De Alberda's waren ook de schenkers van preekstoel en orgel, die met de herenbank een van de rijkste protestantse inrichtings-ensembles in de provincie vormen. Het orgel werd rond 1700 gebouwd door Arp Schnitger. Ook hier waren Allert Meijer en Jan de Rijk verantwoordelijk voor de kas en het snijwerk. De preekstoel met bijpassend doophek werd in 1713 gebouwd door Anthonie Verburgh met snijwerk van, Jan de Rijk. Op de panelen zijn de vier evangelisten voorgesteld aan weerszijden van de vanitas op het voorpaneel. Op de hoeken van de kuip verbeelden allegorische vrouwenfiguren de deugden Geloof/Standvastigheid, Hoop, Liefde, Gerechtigheid en Voorzichtigheid. Behalve voor de liturgie diende de kerk ook als herinneringsruimte. In de kapel aan de noordzijde hangt een bijzonder koperen grafschild, afkomstig van de zerk van Bonno Ausma (+1560). In het middenpad liggen 36 oude grafzerken. Vier rouwborden, die sinds 1977 in de noordbeuk hangen, herinneren aan de adellijke bewoners van de Menkemaborg en weldoeners voor de kerk.

Gebaseerd op tekst van Justin Kroese (ODE: 50-jarig jubileum van SOGK 2019), aangevuld met informatie van Peter Hoffer.

©2021, herziene versie